

CIMITIRUL DE INCINERAȚIE DIN EPOCA BRONZULUI DE LA DEVA

DE

IOAN ANDRIȚOIU¹

În extremitatea estică a municipiului Deva¹, cu prilejul lucrărilor de nivelare a terenului pentru construirea unui obiectiv industrial, au fost descoperite două urne fragmentare conținând oase calcinate. Fragmentele de vase, pe baza analizei compoziției pastei, a formei recipientelor, a modului de realizare a arderii etc., făceau posibilă emiterea ipotezei existenței unui cimitir de incinerare aparținând epocii bronzului (cultura Wietenberg). Descoperirea fortuită impunea efectuarea unei săpături de salvare². Cercetările întreprinse, în condițiile proprii unui șantier de construcție în lucru, au fost stinjenite de existența unei mari aglomerări de pământ deplasat pentru nivelare, la cărui înlăturare, pentru desfășurarea normală a lucrărilor, depășea cu mult posibilitățile noastre. Au fost cercetate patru suprafețe (A, B, C, D), urmărindu-se delimitarea întinderii cimitirului (fig. 1). În suprafețele C și D nu s-au descoperit urme arheologice. Bazați pe aceste considerente, putem aprecia că cimitirul de la Deva, asemenea altor necropole aparținând culturii Wietenberg³, a avut o mică extindere.

În suprafețele cercetate au fost descoperite 17 morminte de incinerare. Numărul total al mormintelor aparținând acestui cimitir, luând în considerare și posibilele afectări ale necropolei în timpul lucrărilor de construcție, credem că nu putea depăși cu mult cifra de 20.

În cele ce urmează vom descrie fiecare mormint în parte⁴. Se cuvin a fi subliniate de la început condițiile precare în care s-a păstrat cimitirul. Întrucât se găseau plasate la mică adâncime, unele morminte au fost dis-

¹ La locul numit „Dîmbul Popii” a fost descoperită și parțial cercetată în 1974 o întinsă așezare aparținând Hallstattului timpuriu. Aceasta a fost suprapusă de resturile unei construcții romane (cf. I. Andrițoiu, Sargetia, 9—12, 1974—1975, p. 396—397). În incinta depozitului BJATM.

² Cercetarea efectuată în perioada 27 august — 8 septembrie 1976 de un colectiv compus din Ioan Andrițoiu, Corneliu Avram și Mihai Rotea.

³ Caracteristic pentru cultura Wietenberg este numărul mic de inormintări care se găsesc grupate. Pînă în prezent, cel mai mare cimitir de tip Wietenberg este cel de la Sibîșeni (43 morminte), urmat de cel de la Bistrița (38 morminte), Deva (17 morminte), Dumbrăvița (16 morminte), Ocna Sibiului (14 morminte) etc. Celelalte descoperiri funerare, probabil și datorită apariției lor accidentale, se reduc la semnalarea a 1—2 morminte izolate.

⁴ La nici un mormint gropile nu s-au putut delimita deoarece au fost practicate în solul vegetal antic, fapt ce a împiedecat efectuarea unei observații stratigrafice.

truse în bună parte, fie de lucrările agricole, fie de acțiunea mediului acid din sol și a apei de infiltrație. Așa se face că și atunci când mormintele au fost găsite nederanjate, vasele nu au putut fi decât rareori întregite.

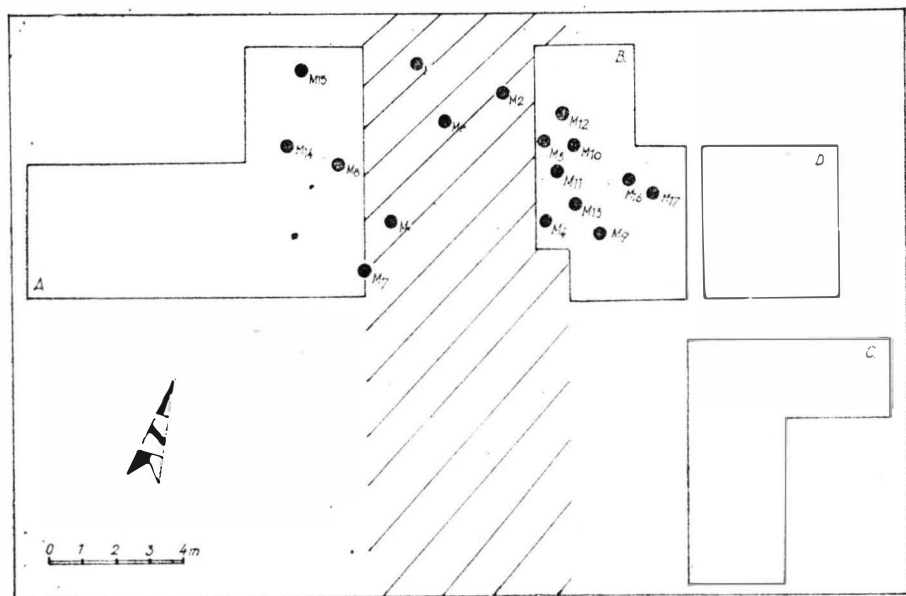

Fig. 1. Deva. Planul cimitirului de incineratie.

M.1. Distrus parțial. Din urna descoperită la $-0,51$ m se păstrează doar fundul plat (diametrul $0,14$ m) și părți din pereții modelați dintr-o pastă grosieră cu pietricele și nisip de culoare brun-cenușie. În urnă, alături de oase calcinate, se aflau câteva fragmente ceramice aparținând unei căni (?), de culoare neagră-cenușie neglijent lucrată, ornamentată cu caneluri delimitate de linii incizate ce formau, probabil, un motiv spiralic (fig. 2/1, 4).

M.2. Distrus parțial se păstrează doar partea inferioară a unei urne ce conține oase calcinate. Urna, aflată la adâncimea de $0,60$ m, este confecționată din pastă cu pietricele și nisip, de culoare neagră-cenușie, acoperită cu slip lustruit la exterior. Dimensiuni : diametrul fundului $0,129$ m.

M.3. Distrus parțial, se păstrează doar fundul urnei, aflat la $0,52$ m adâncime, cu o porțiune mică din pereți, de culoare cărămizie-maronie cu nuanțe cenușii, lustruită în exterior. Dimensiuni : diametrul fundului $0,103$ m.

M.4. S-a putut recupera numai fundul urnei aflată la $-0,53$ m, de culoare neagră, cu profil ușor convex. Pe fundul urnei se păstrau resturi de oase umane arse. Dimensiuni : diametrul fundului $0,117$ m.

M.5. Mormintul a fost descoperit la $-0,53$ m, purtând urmele unui evident deranjament ulterior. Din urna funerară s-a putut recupera doar un fragment din partea inferioară, de culoare cărămizie-roșiatică, cu nuanțe cenușii în exterior și negru în interior. Dimensiuni : diametrul fundului $0,12$ m.

M.6. S-a descoperit deranjat la $-0,60$ m. Partea superioară a urnei a fost distrusă de arăturile adânci. Porțiunea păstrată, partea inferioară a unui vas de mărime mijlocie, este de culoare cărămizie-roșiatică în exterior și slip lustruit, iar în interior, negru.

M.7. Mormint care conținea o urnă și un vas adiacent, a fost descoperit la $-0,57$ m. Vasele au putut fi recuperate doar parțial datorită deranjamentelor ulterioare. Urna în care au

fost depuse resturile provenite de la incinerare are o culoare brun-gălbui, cu nisip și pietricele folosite ca degresant, cu fundul plat și pereții arcuiți.

În urnă se afla o cană (?), din care nu s-au păstrat decît câteva fragmente din pastă fină de culoare brun-maronie. Vasul avea corpul bombat și buza ușor profilată (fig. 2/2, 3).

M.8. Se afla la $-0,45$ m, parțial distrus în timpul lucrărilor agricole. Din inventar s-au păstrat fragmente ale urnei care conținea resturile incinerării și fragmente ale unei farfurii.

Urna, confecționată din pastă grosieră de culoare brun-negricioasă, avea fundul plat, pereții bombați și gîtul zvelt, la bază tronconic. Drept ornament, pe umăr avea un rînd de alveole dispuse la intervale regulate (fig. 3/8).

Farfuria cu buza teșită care avea rol de capac, este de culoare roșie, cu slip lustruit. Aparține ceramicii fine și este ornamentată cu benzi și triunghiuri umplute cu impresiuni făcute cu roțița dințată (fig. 3/6 a și b).

M.9. Aflat nederanjat la $-0,58$ m. Mormîntul era compus dintr-un vas-urnă în care, alături de fragmente de oase calcinate, se aflau ca vase adiacente o strachină, o cană și o ceașcă (fig. 4/1).

Vasul-urnă, spart de presiunea solului, căruia îi lipsește doar buza, avea pereții căzuți lateral. Fundul vasului era plat, pereții pronunțat bombați, iar gîtul profilat era la bază ușor tronconic. Pasta, cu nisip și pietricele în compoziție, are culoarea maronie-cărămizie, cu pete cenușii. Pe umăr urna este ornamentată cu un șir de caneluri oblice alăturate. Dimensiuni: $\bar{I}$ (actuală) 0,224 m; diametrul fundului 0,128 m, diametrul maxim 0,287 m (fig. 2/4).

Cană, păstrată fragmentar, din pastă fină de culoare roșatică-maronie, are fundul plat, corpul aproximativ bi-tronconic, buza dreaptă. De la nivelul buzei pornește spre umărul vasului, ornamentat cu un șir orizontal de incizii scurte sub care sînt dispuse caneluri oblice, o toartă arcuită, plată în secțiune. Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,128 m, diametrul fundului 0,063 m, diametrul gîtului 0,134 m (fig. 2/5). Din ceașcă nu s-a putut recupera decît un fragment din partea superioară. Ea avea o singură toartă care pornea din buză, aceasta din urmă ornamentată fiind de un șir de incizii scurte oblice (fig. 3/6).

Strachina, păstrată fragmentar, avea rol de capac. Este modelată din pastă fină de culoare cenușie-negricioasă, acoperită cu un slip avînd fundul plat, pereții arcuiți și buza ușor evazată (fig. 2/2).

M. 10. Conținea un vas-urnă și o strachină-capac, slab conservată. Din urna descoperită la $-0,52$ m se păstrează doar cîteva fragmente ceramice din pastă relativ bună, de culoare cenușie-negricioasă și brun-cărămizie în interior. Din cele două torți nu s-a păstrat decît una fragmentară. Umărul vasului era ornamentat cu o bandă orizontală realizată din linii duble umplute de zig-zaguri, din care pornesc altele verticale, plasate pe umărul și, probabil, pe gîtul vasului (fig. 2/9). Sub fundul plat al urnei, în groapa sepulcrală, două fragmente de chirpic. Strachina, păstrată fragmentar, este de culoare cenușie-negricioasă cu slip lustruit în exterior. Aparține ceramicii fine și este ornamentată pe corp cu o bandă orizontală incizată umplută cu grupuri de cîte 4 linii incizate dispuse în câmpuri. Deasupra acestui motiv ornamental, ca și sub buza dreaptă a strachinei, cîte un rînd de incizii oblice (fig. 2/6).

M. 11. Mormîntul, aflat la $-0,55$ m, s-a păstrat nederanjat, cuprinzînd fragmente a două vase sparte datorită presiunii solului. Urna, din care s-a recuperat doar o parte, are pasta de bună calitate, de culoare brun-negricioasă, degresată cu nisip și pietricele, acoperită cu slip superficial pe partea exterioară. Vasul avea pereții bombați, gîtul scurt, la buză ușor tronconic, fundul plat și buza probabil evazată. Demarcarea între gîtul și corpul vasului este făcută de un șir orizontal de incizii oblice. Pe corpul vasului, în zona diametrului maxim, două proeminențe mici de formă conică sînt dispuse simetric (fig. 2/8). În urnă se aflau fragmente de oase umane calcinate. Dimensiuni: $\bar{I}$. aprox. 0,30 m, diametrul fundului 0,103 m, diametrul max. 0,291 m.

Vasul adiacent este o ceașcă din pastă poroasă, cu mult nisip în compoziție, de culoare brun-cărămizie din care s-a putut recupera numai un fragment din partea superioară. Ceașca avea corpul bombat, gîtul scurt și buza ușor răsfrîntă. Drept ornament pe umăr era dispus un șir de incizii oblice (fig. 2/7).

M. 12. Aflat la $-0,55$ m deranjat. Se păstrează partea inferioară a unei urne de culoare brun-cenușie, modelată din pastă relativ fină, degresată, cu nisip, și slip lustruit la exterior. Dimensiuni: diametrul fundului $-0,092$ m.

M. 13. Mormîntul, descoperit deranjat, păstrează fragmentele a trei vase, nici unul din ele neputînd fi întregit.

Vasul-urnă are fundul plat, pereții bombați, modelați din pastă relativ fină, acoperiți în exterior cu un strat de slip ușor lustruit de culoare cenușie-negricioasă. În interior, pereții aveau culoarea brun-roșcată (fig. 2/7).

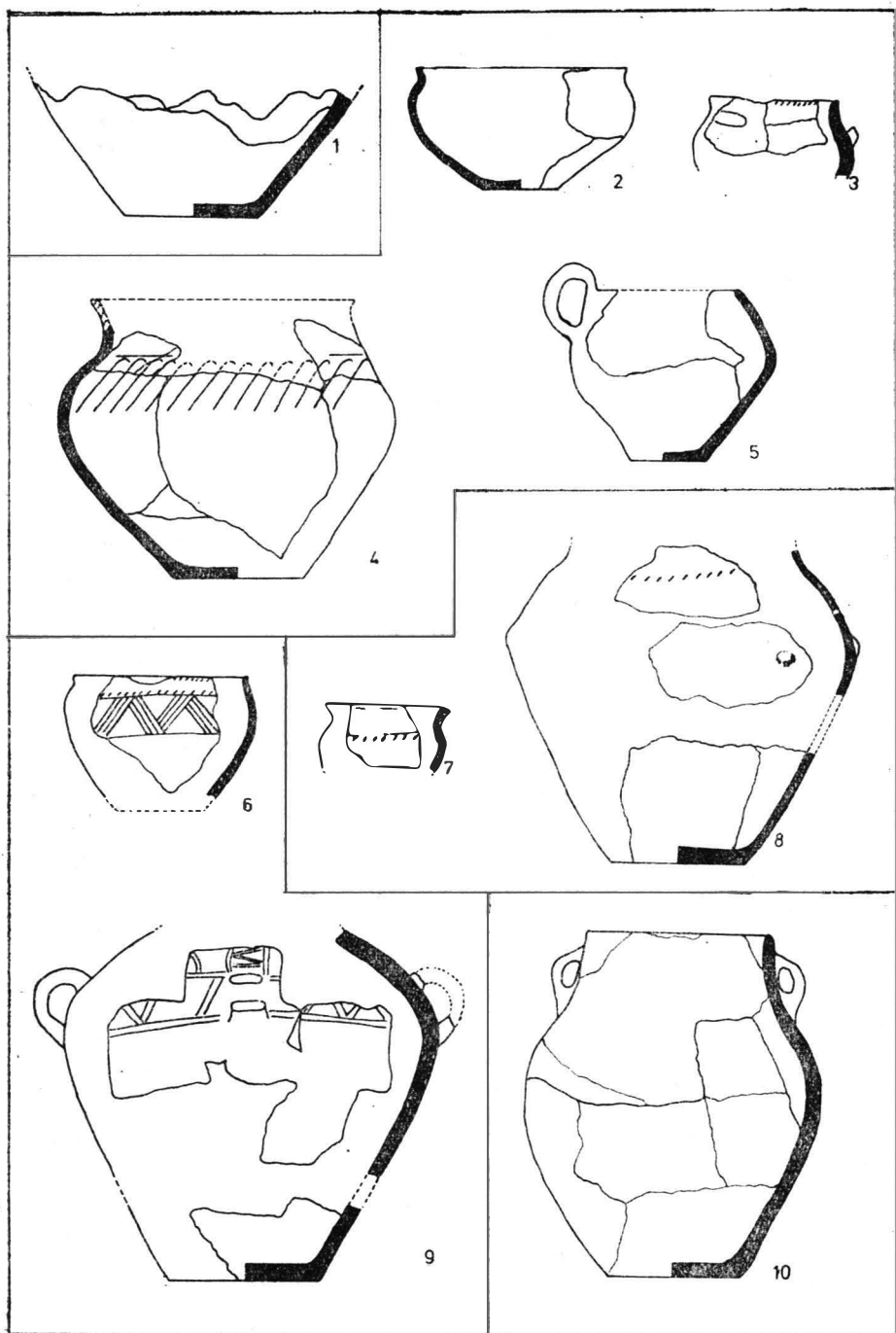

Fig. 2. Deva. Inventarul funerar al mormintelor; M 2-1; M 9-2-5; M 10-6,9; M 11-7-8; M 15-10.

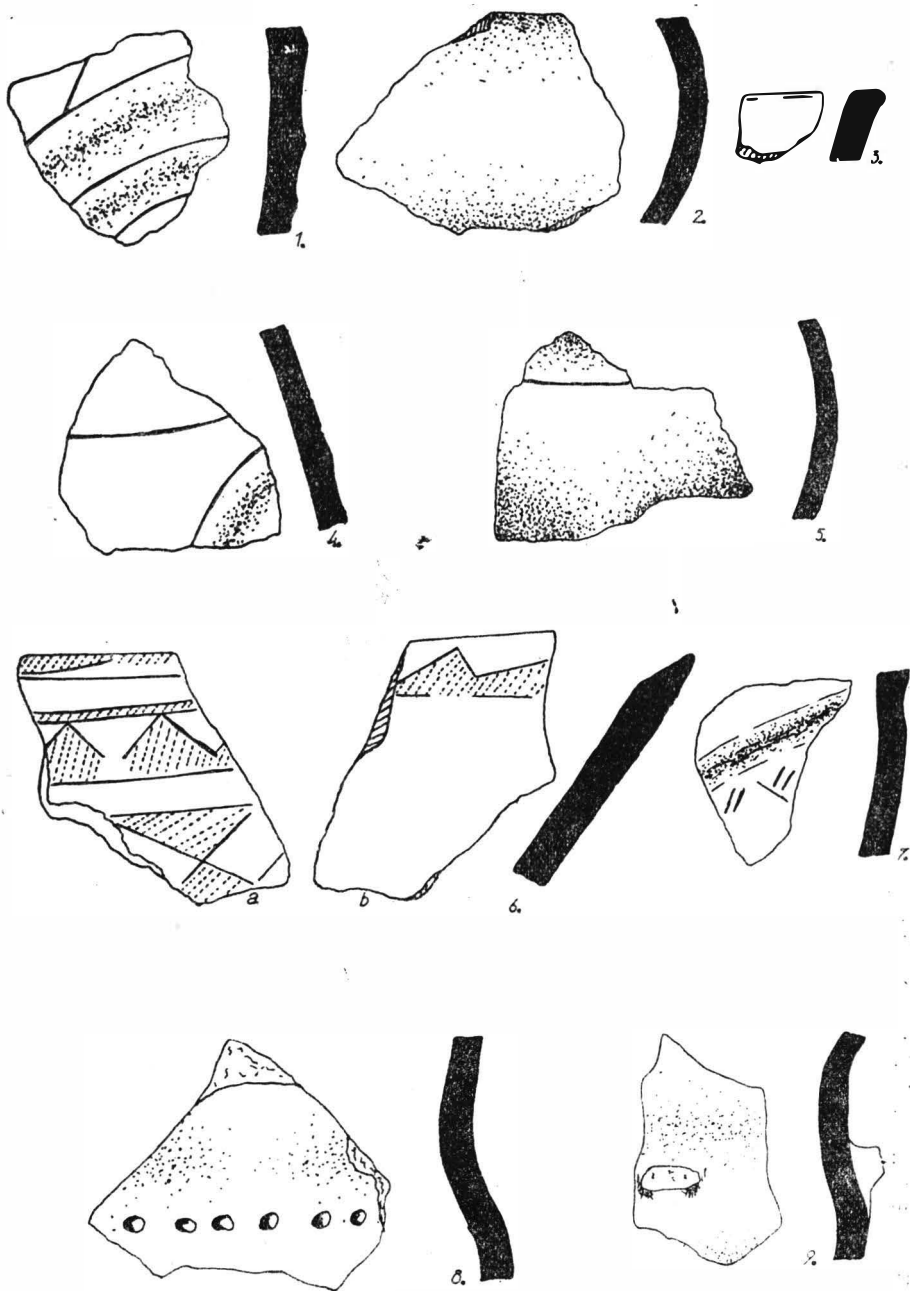

Fig. 3. Deva. Fragmente ceramice descoperite în mormint; M 1-1,4; M 7-2,3; M 8-5, 6, 8; M 13-7,9.

Vasul al doilea este o ceașcă din pastă fină de culoare brun-cenușie cu toarta supraînălțată, din care se păstrează doar o bucată. Un fragment din peretele unui recipient, a cărui formă nu poate fi precizată, este ornamentat cu caneluri și incizii (fig. 2/9).

M. 14. Mormintul compus din urnă și un vas adiacent a fost descoperit la — 0,58 m. Ambele au putut fi recuperate doar parțial datorită deranjamentelor ulterioare.

Urna, păstrată fragmentar, este confecționată din pastă de culoare maronie-roșatică, avind ca degresant nisip și pietricele.

Vasul adiacent, o strachină, din care s-a recuperat doar un fragment, are pereții de culoare cenușie-negriceoasă, ușor bombați, ornamentați cu o incizie orizontală, față de care sînt dispuse simetric și oblic alveole alungite.

M. 15. Mormintul a apărut nederanjat la — 0,60 m. Se compune dintr-un vas-urnă, spart de presiunea pămîntului. Conține resturile incinerării și o bucată de chirpic.

Urna, păstrată fragmentar, de culoare cenușie-negriceoasă, este lucrată din pastă grosieră, avind în compoziție nisip și pietricele. În exterior este acoperită cu un strat de slîp. Vasul are fundul plat, pereții, arcuții, buza dreaptă, cu două torți dispuse lateral și simetric pe gît (fig. 2/10). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,282 m, diametrul fundului 0,102 m, diametrul gîtului 0,147 m.

M. 16. Descoperit nederanjat la — 0,58 m, mormintul conține urna în care erau depuse cenușa și oasele calcinate, un vas mic cu capac, o strachină-capac și o piesă de podoabă din os (fig. 4/7).

Vasul-urnă, spart de presiunea solului, din care lipsesc buza și o parte din gît, este de culoare maronie-cărămizie cu nuanțe cenușii și slîp lustruit. Are fundul plat, pereții bombați, gîtul scurt, iar buza, probabil, evazată. Pe diametrul maxim, al vasului sînt plasate simetric două proeminențe alungite (fig. 5/1). Dimensiuni: $\bar{I}$ (actuală) 0,22 m; diametrul fundului 0,115 m; diametrul max. 0,31 m.

Vasul adiacent, scund, are fundul plat, corpul relativ bitronconic și buza dreaptă, iar sub buză două perforații transversale și simetrice. Este modelat din pastă fină de culoare cărămizie-roșatică, bine arsă, acoperită cu un slîp lustruit, pe alocuri căzut. Vasul prezintă pete de culoare deschisă și urme de ardere secundară. Pe umăr are o bandă orizontală incizată, delimitată sus de un șir de incizii oblice, iar jos, de o a doua linie incizată. În interiorul benzii, grupuri de cîte 4 linii oblice, opuse. Sub bandă, în zona diametrului maxim al vasului un șir de caneluri oblice apropiate și două mici proeminențe conice, dispuse lateral și simetric (fig. 5/2). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,038 m, diametrul fundului 0,034 m, diametrul gîtului 0,011 m. Capacul vasului adiacent este confecționat din aceeași pastă. Fundul ușor concav, cu marginile profilate, are două perforații simetrice, care corespund celor de pe vas. Peretele capacului este drept; ca ornament pe fundul acestuia sînt două cercuri concentrice, iar zona dintre cercul exterior și margine este acoperită cu incizii oblice (fig. 5/2a). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,019 m, diametrul fundului 0,07 m, diametrul gîtului 0,065 m.

M. 17. Reprezintă mormintul cel mai bine conservat din cimitir. Urna funerară aflată la — 0,56 m păstra în interior alături de resturile incinerării și trei vase adiacente întregi sau fragmentare. Urna este confecționată dintr-o pastă degresată cu nisip și pietricele, de culoare brun-cenușie, cu pete maronii-roșietice și slîp. Vasul are buza ușor profilată, gîtul scurt, corpul bombat și fundul drept. Ca ornament, pe buza vasului un șir de incizii verticale. Pe gîtul vasului sînt plasate patru tortițe dispuse simetric (fig. 5/3). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,286 m, diametrul fundului 0,12 m, diametrul gîtului 0,155 m.

Strachina folosită drept capac, spartă, avea fundul căzut în interiorul urnei, iar părți din vas se aflau în jurul acestora. Este modelată din pastă fină, de culoare brun-cenușie și acoperită cu un strat de slîp șlefuit; are fundul plat și pereții arcuții. Sub buza dreaptă se află o linie incizată orizontală, iar pe corp, într-o bandă incizată, un ornament, în zig-zag compus din trei linii paralele (fig. 5/4). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,10 m, diametrul fundului 0,07 m, diametrul gîtului 0,16 m.

Vasul de mici dimensiuni cu corp bombat are fundul plat și buză dreaptă, modelat din pastă de culoare roșatică cu pete maronii. Pe gît sînt plasate patru tortițe simetrice. Între acestea, într-un spațiu alungit delimitat de o linie orizontală și alta arcuită, un ornament incizat compus din X-uri (fig. 5/7). Dimensiuni: $\bar{I}$ 0,038 m, diametrul fundului 0,012 m, diametrul gîtului 0,066 m.

Ceașca păstrată fragmentar, de culoare cărămizie-maronie, are corpul bombat și o toartă lată. Pe corp este ornamentată cu o bandă incizată, avind în interior un motiv în zig-zag (fig. 5/5).

În urnă se află încă o toartă provenind de la o altă ceașcă rotundă în secțiune (fig. 5/6). Din urnă provine o cantitate mare de oase umane, calcinate, distingindu-se fragmente de oase lungi ale membrilor, coaste, diafize, pe baza cărora atribulm mormintul unui adult.

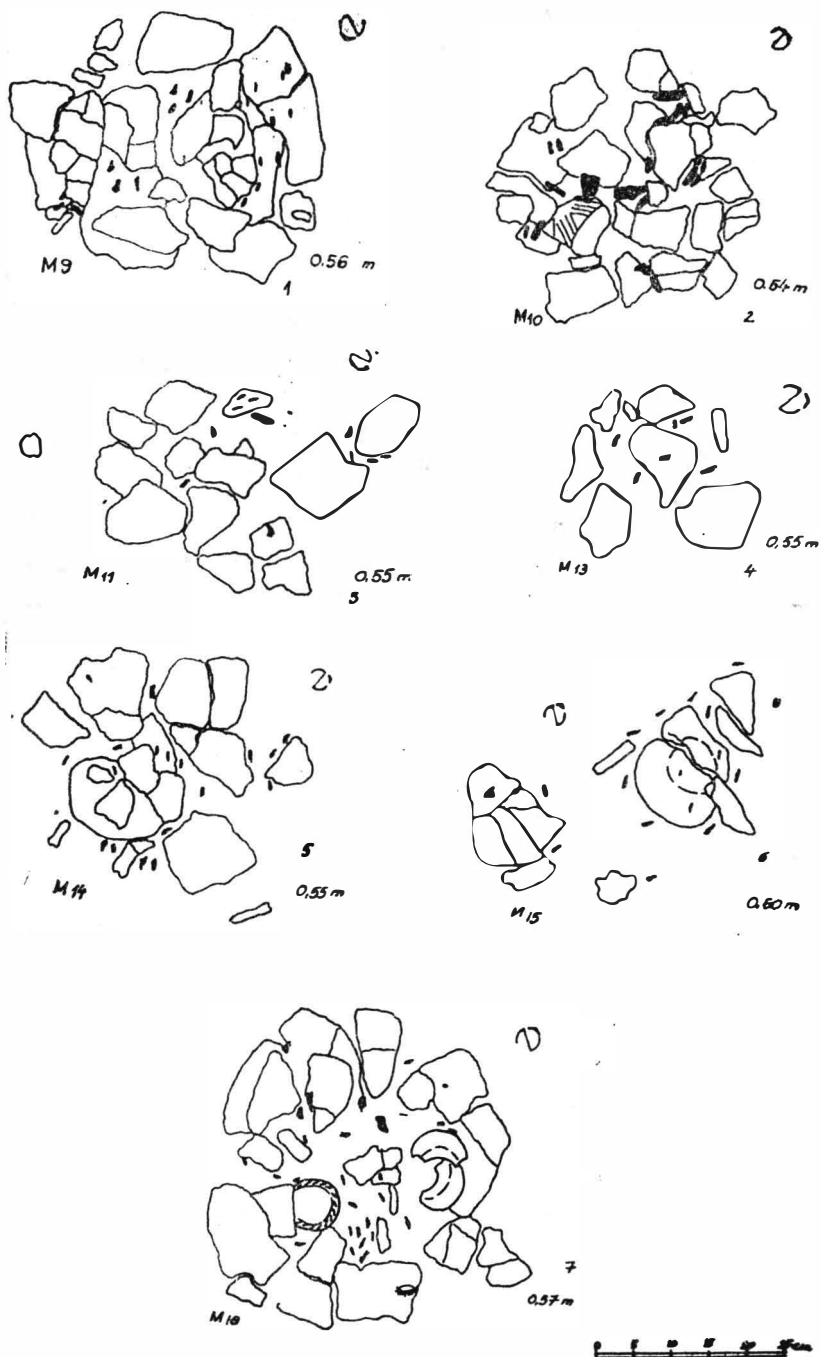

Fig. 4. Deva. Planul mormintelor ; M 9, M 10, M 11, M 15, M 16.

Cimitirul de la Deva se încadrează în categoria necropolelor de mică întindere, cuprinzând doar 17 morminte⁵. Gropile aveau o mică adâncime, variind între 0,50 și 0,60 m. Majoritatea mormintelor a suferit deranjări ulterioare. Excepție face doar mormintul 17, care s-a păstrat intact. Cenușa rugului și oasele incomplet arse, rămase în urma incinerării, au fost depuse în vasul-urnă. Mormintele bine păstrate (M.9 ; 16 ; 17) sînt alcătuite dintr-un recipient mai mare ce servea drept urnă, acoperit cu un vas de obicei o strachină, servind drept capac, la care se adăugau 2—3 vase adiacente. Într-o singură urnă (M. 16) s-a descoperit, ca obiect de podoabă, o mică mărgea de os.

Din dispunerea celor 17 morminte se poate constata că ele nu au fost depuse într-o anumită ordine sau pe grupuri⁶. Se poate observa totuși o ușoară concentrare a lor în partea estică a suprafeței cercetate. Distanța dintre morminte variază între 0,80 m și 2 m, fără a exista o suprapunere sau întretăiere a mormintelor (fig. 1).

Marea majoritate a vaselor își găsește analogii, care merg pînă la identitate, atît în ceea ce privește formele, cît și decorul, într-o serie de așezări sau necropole aparținînd culturii Wietenberg. Așezarea căreia aceasta îi aparține pare a fi plasată, după cum o indică descoperirea întîmplătoare a unor fragmente ceramice, la 250—300 m vest, pe locul numit „Dimbul Popii”. Dispunerea cimitirelor în imediata apropiere a așezărilor este un fapt des întîlnit în cadrul culturilor epocii bronzului⁷.

Ceramica aparține celor două categorii: ceramica rudimentară, modelată din pastă cu impurități, folosind ca degresant nisip și pietricele. Arderea acestei categorii ceramice este în general bună, iar culoarea cioburilor în secțiune este uneori diferită. Suprafețele exterioare ale vaselor sînt acoperite cu un strat de slip. Ceramica fină este bine arsă, de culoare închisă, brun-negricioasă sau roșie, cu nuanțe spre roșu-gălbui sau cărămiziu-maroniu. Slipul este de bună calitate, lustruit. Ca degresant a fost utilizat nisipul.

Recipientele care se pot reconstitui aparțin, în general, repertoriului culturii Wietenberg. Comparindu-le cu tipurile ceramice deja cunoscute⁸, reies o serie de corespondențe care asigură o încadrare precisă a ceramicii din această necropolă, confirmînd totodată și evoluția tipologică internă a culturii căreia îi aparține. Formele vaselor utilizate ca recipiente funereare sînt relativ puține; vase mari cu corpul bombat, gitul scurt și buza ușor evazată (fig. 2/1, 4, 8 ; 5/1), uneori prevăzute cu torți (fig. 2/9 ; 5/3), vase în formă de amforă (fig. 5/10). Ele constituie variante ale unor forme

⁵ Vezi nota 3.

⁶ Cum e cazul în cimitirul de la Oena Sibiului (cf. G.D. Teutsch, Korbl, I, 1878, p. 94 ; K. Horedt, Dacia, N.S., 4, 1960, p. 127—128).

⁷ Situații asemănătoare sînt întîlnite la Bistrița, Sibiueni, Alton etc. Mai mult încă, unele morminte, cum sînt cele de la Apahida Iernut, Bernaden, Derșida, Obreja au fost descoperite chiar în cuprinsul așezărilor.

⁸ Pentru acest aspect, cf. K. Horedt, *op. cit.*, p. 115—127, fig. 12 ; I.H. Crișan, *Materiale*, 9, 1970, p. 137—160, fig. 12 ; N. Chidioșan, *Dacia*, N.S., 12, 1968, p. 171, fig. 12 ; T. Soroceanu, *ActaMN*, 10, 1973, p. 513, pl. IX.

frecvent întâlnite în cadrul culturii Wietenberg⁹. Drept capace pentru acoperirea urnelor funerare au fost utilizate străchini cu corp profilat (fig. 2/2, 6)¹⁰ sau cu pereții curbi (fig. 5/4)¹¹, și într-un singur caz (M. 8), o farfurie¹².

În categoria vaselor adiacente pot fi incluse cămile (fig. 2/5, 7), ceștile cu toartă în secțiune (fig. 3/9; 2/3; 5/5) sau ovală (fig. 5/6) și vase mici

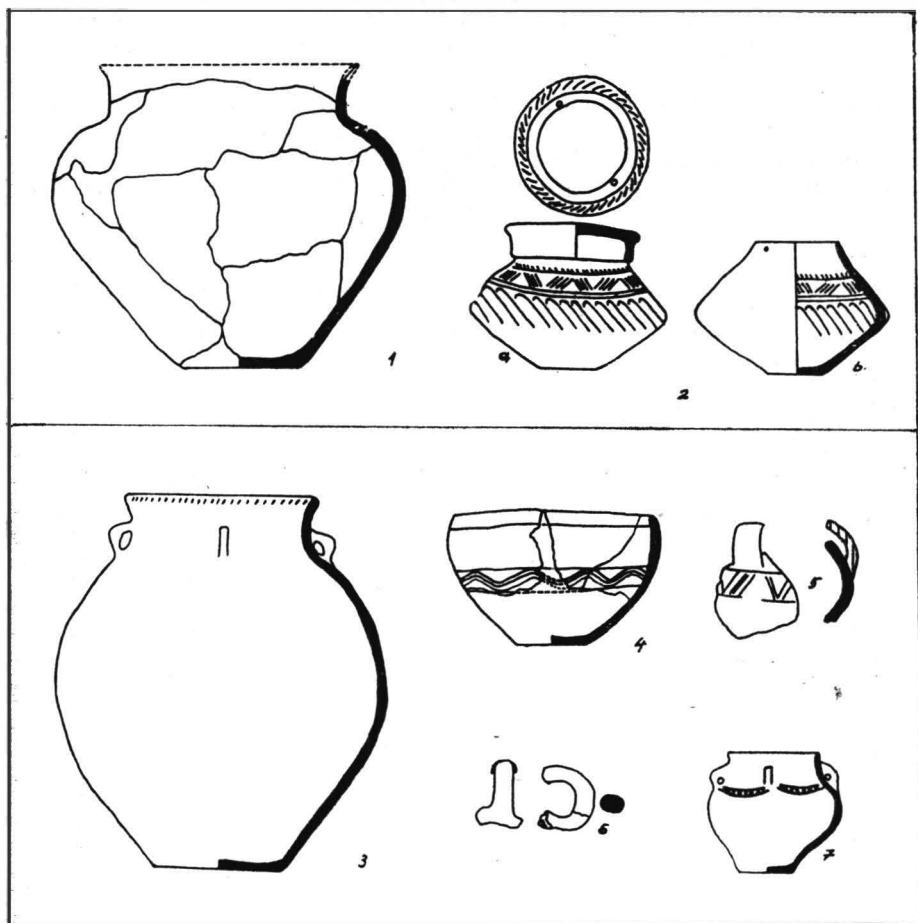

Fig. 5. Deva. Inventarul funerar al mormintelor; M 16—1,2 a, b; M 17—3—7.

⁹ K. Horedt, *op. cit.*, fig. 12/A, 1, 2, 7; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 155, fig. 12/A, 2, 5; N. Vlăsa, *ActaMN*, 2, 1963, p. 33, fig. 10/2; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 494, 509, pl. V, 1; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *File de istorie*, 4, 1976, p. 72, fig. 1/4. Forme asemănătoare de vase sînt cunoscute și în zonele culturale vecine ca spațiu și timp: culturile Tel, Gîrla Mare, Sueiu de Sus, Otomani, cultura mormintelor tumulare (cf. *ibidem*, p. 61. cu bibliografia asupra problemei).

¹⁰ K. Horedt, *op. cit.*, p. 123, fig. 10/7, 8; fig. 12, b/1, 4, 5; I.H. Crișan, *op. cit.*, fig. 10/2A, 3A, 4; fig. 11/1A, 3, 5A; fig. 12/3—5; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 507—513, pl. III, 1—3, 5, 7, 12; 8, 3; 9, B 1—2, 9/1—4; Gh. Lazarovici, Z. Milea, *ActaMN*, 13, 1976, pl. VII/1; VIII/5; IX/1; XII/7, 9, 10; XVIII/6, 21, 25, 37, 38, 40, 49.

¹¹ *Ibidem*, pl. XI/7, 9, 13; XII/2, 5, 6; XII/5; XVIII/23—30, 41—43, 50, 51.

¹² K. Horedt, *op. cit.*, p. 125; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 494, pl. VI/2, IX/F/1.

prevăzute cu 4 torți (fig. 5/7). O apariție singulară o constituie vasul bitronconic cu capace (fig. 5/2 a, b)¹³.

Elementele de ornamentare sînt: linia incizată simplă, creștături, alveole, caneluri, impresiuni succesive și proeminențe. Ornamentele realizate sînt proprii culturii pe care o tratăm¹⁴. Cea mai frecvent întilnită este banda simplă sau dublu incizată, avînd spațiul umplut cu creștături, hașuri, zig-zaguri, triunghiuri umplute cu impresiuni succesive¹⁵. Canelurile sînt oblice simple¹⁶ sau asociate, fie cu șiruri de incizii, fie cu benzi umplute cu creștături și cu mici proeminențe¹⁷. Delimitate de linii incizate, canelurile formează motive spiralice¹⁸. Alveolele¹⁹, plasate pe umărul vaselor, ca și proeminențele mici (conicesau alungite²⁰), dispuse pe diametrul maxim al recipientelor, sînt ornamente rar folosite. Din repertoriul ornamentelor folosite pentru decorarea ceramicii lipsește meandrul.

¹³ Vasele de formă bitronconică, cu gît cilindric scurt și buza dreaptă cu capac sînt caracteristice culturilor Otomani și Vatina. Forme asemănătoare de vase la Vârșand (D. Popescu, *Materiale*, 2, 1956, p. 112, fig. 66/5, 6; I. Bona, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstliche Beziehungen*, ArchHung, series nova, IL, Akad. Kiadó, Budapesta, 1975, pl. 140/8, 12-13; 142/12-17). Capacele cu partea superioară conică sau sub formă de semicalotă au cite 4 × 1, 4 × 2, sau 4 × 3 găuri de prindere verticale. Sînt cunoscute astfel de capace la Otomani-Ceta-tea de pămînt (M. Roska, *Repertorium*, fig. 257, 11; I. Ordentlich, *Dacla*, N.S., 7, 1963, p. 124, fig. 7/4), Socolod (D. Popescu, *Materiale*, 2, 1956, p. 51, fig. 10/131); Vârșand (*ibidem*, p. 114, fig. 66/7). (cultura Otomani) și Satu Mare (D. Milleker, *A vatlnai östelep*, Budapesta, 1905, p. 67). Vatina (I. Bona, *op. cit.*, pl. 202/1-8, 10-11), Vrșac (*ibidem*, pl. 203/1-7; B. Milleker, *Arch-Közl*, 20, 1897, p. 40-62, pl. 4, fig. 45-48) etc. (cultura Vatina). Trei capace care apar în cultura Mureș (D. Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, pl. VI /3-5) au ornamente identice cu cele ale culturii Otomani, faza a II-a, putînd fi considerate ca importuri din aria acestei culturi. Vasul cu capac, descoperit în cimitirul de la Deva, decorat cu motive tipice culturii Wietenberg, considerăm că-și are prototipul în aria culturii Otomani, fiind încă un lndleiu al interferențelor și influențelor culturale ce se observă între culturile limitrofe în epoca bronzului.

¹⁴ K. Horedt, *op. cit.*, p. 117-122, fig. 5-9; N. Chidioșan, *Dacia*, N.S., 12, 1968, fig. 12; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 157, fig. 13; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 514, pl. X; Gh. Lazarovici, *Z. Milea, op. cit.*, pl. XVII/VIII.

¹⁵ Acest ornament a apărut doar pe fragmentul de farfurie (fig. 3/6 a, b; 7/2,6). Meandrul sau triunghiul umplut cu impresiuni succesive, este considerat cel mai caracteristic ornament al fazei a III-a a culturii Wietenberg, el lipsind în etapele anterioare (cf. K. Horedt, *StComSiblu*, 13, 1967, p. 139-141; N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 157, 171, fig. 12). Analogii pentru motive incizate la Bădeni (Gh. Lazarovici, *Z. Milea, op. cit.*, p. 19, pl. X, 2, XVII/VIII. 5-6, 10, 13, 18) și Sebeș-Podul Pripocului, Derșida, (N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 171, pl. I, 7), Sintimbru (I. Berciu, *Al. Popa, Materiale*, 8, 1962, p. 270, pl. 4, 8) Ghirbom-Sub vii (I. Al. Aldea, *Apulum*, 13, 1975, p. 29, pl. I, 5).

¹⁶ Canelurile se întilnesc în epoca bronzului începînd cu orizontul Toszeg B, Hatvsn, Otomani II și Wietenberg II (cf. Gh. Lazarovici, *Z. Milea, op. cit.*, p. 31, notele 34-37). Pentru faza a II-a a culturii Wietenberg, analogii la Sfîntu Gheorghe-Bedelhaza (K. Horedt, *Materiale*, 2, 1956, p. 224, fig. 10, 7, 10), Sintimbru (I. Berciu, *Al. Popa, op. cit.*, p. 270, fig. 4, 3, 16), Derșida (N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 163, fig. 7/10, p. 161, fig. 8/4), Bădeni (Gh. Lazarovici, *Z. Milea, op. cit.*, pl. IX, 1, XII, 17), Sebeș-Podul Pripocului. Avînd în vedere evoluția lor ulterioară, canelurile sînt considerate ca specifice culturii Wietenberg (cf. *ibidem*, p. 31, nota 38), deși sînt întilnite și în culturile contemporane cu orizonturile Wietenberg tirzil, Otomani III, Vatina, Gîrla Marc, Mureș.

¹⁷ N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 163, fig. 7/6, p. 171, fig. 12.

¹⁸ K. Horedt, *Dacia*, N.S., 4, 1960, p. 120, fig. 7/1; I. Berciu, *Al. Popa, op. cit.*, p. 270, fig. 4/1; T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 514, pl. X, 20; I. Al. Aldea, *op. cit.*, p. 29, pl. III, 15.

¹⁹ I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 143, fig. 8/5A, B; p. 146, fig. 9/3; T. Soroceanu, p. 511, pl. II/2; Gh. Lazarovici, *Z. Milea, op. cit.*, p. 16, pl. VII, 8, XVII/VI, 10, 14, 19.

²⁰ I. Berciu, *Al. Popa, op. cit.*, p. 268, fig. 2, 4/15.

Încadrarea cronologică și culturală a complexului arheologic funerar de la Deva, pe baza analogiilor ce se pot stabili, nu întâmpină dificultăți. Luînd în considerare pe de o parte frecvența ornamentelor incizate și canelate, specifice fazei a II-a a culturii Wietenberg, și formele ceramice, iar pe de altă parte absența motivului meandric în decorarea ceramicii și folosirea doar într-un singur caz (M. 8) ca element de ornamentare, a impresiunilor succesive, opinăm pentru încadrarea cimitirului de incinerare de la Deva la sfîrșitul fazei a II-a și începutul fazei a III-a a evoluției acestei culturi²¹.

Necropola Wietenberg de la Deva se evidențiază prin caracterul unitar al ritului și ritualului funerar. Ritul practicat este cel al incinerării în urnă²². Inventarul funerar se compune, dacă nu luăm în considerare piesa de os, exclusiv din ceramică²³. Vasul bitronconic cu capac (fig. 5/2) sugerează legăturile culturale, ce s-au stabilit între culturile Wietenberg și Otomani, sesizate începînd cu faza a II-a de dezvoltare a acestora în așezările de la Bădeni, Derșida, Otomani, Sintion, Sălacea etc.²⁴. Bucățile de chirpici sesizate într-un mormînt (M. 9) considerăm că provin din vatra pe care se practica arderea cadavrelor, fără a avea vreo semnificație în ritualul funerar. În spațiul cercetat nu a putut fi identificat locul de incinerare.

În prezent numărul localităților în care s-au identificat înmormîntări ale purtătorilor culturii Wietenberg este de 20 (fig. 6 și lista anexă)²⁵, răsbind în întreaga arie a culturii, însumînd aproximativ 170 de morminte de incinerare și înhumație²⁶.

Caracterul fortuit al multora din descoperirile funerare, ca și numărul lor relativ restrîns nu facilitează, pentru moment, emiterea unor concluzii cu caracter general²⁷. Ceea ce se poate încerca, pe baza datelor deja cunoscute, este efectuarea unei diferențieri cronologice a diferitelor înmormîntări (necropole sau morminte izolate de incinerare sau înhumație) aparținînd culturii Wietenberg. Datele de care dispunem ne îndreptățesc aprecierea că cea mai timpurie dintre acestea pare a fi necropola de la Deva, atribuită sfîrșitului fazei a II-a și începutului fazei a III-a. Unui orizont

²¹ Săpăturile de la Bădeni (cf. Gh. Lazarovici, Z. Milea, *op. cit.*, p. 7—31) au venit să confirme concluziile stabilite în urma cercetărilor de la Derșida privind evoluția internă și periozizarea culturii Wietenberg (cf. K. Horedt, *St.ComSiblu*, 13, 1967, p. 138—140; N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 155 și urm.).

²² La Aiton (cf. T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cergbi, *op. cit.*, p. 58—60), pe lângă incinerarea în urnă se întîlnește și incinerarea în groapă prin depunerea resturilor cinerate pe un pavaj de piatră. Uneori lepezile de piatră sînt folosite la protejarea mormintelor (mormintele B, E, 1 de la Aiton, mormintul 2 de la Dumbrăvița) sau drept capace ca la Bistrița, M 1 (I.H. Crișau, *op. cit.*, p. 144), Aiton, mormintul C, 1 (T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cergbi, *op. cit.*, p. 58—59), Iernut-Hulplști (*ibidem*, p. 65).

²³ Caracterul unilateral al inventarului funerar, lipsa obiectelor de podoabă (excepție fac cîteva morminte din necropola de la Ocna Sibiului și Bistrița) sau a podoabelor de metal sînt caracteristice înmormintărilor din cadrul culturii Wietenberg.

²⁴ N. Chidioșan, *Crisia*, 1974, p. 162.

²⁵ I. Bona (*op. cit.*, p. 72) consideră că aparținînd unor posibile morminte și vase de la Molgrad (J. Hampel, *A bronzkor emlékei magyarhonban*, II, Budapesta, 1892, p. 93) și Vințul de Joș (H. Schroller, *Die Stein-und Kupferzeit Siebenbürgens*, Berlin, 1933, pl. 8/2) criteriul folosit pentru determinarea unor eventuale morminte Wietenberg ni se pare neconcluent.

²⁶ Pînă în prezent se cunosc doar 9 morminte de înhumație (Bernadea — 2, Cheile Aludului — 1, Derșida — 1, Merești — 1, Obreja — 1, Ocița — 1, Sibșeni — 2). Nu credem lipsită de interes remarcă potrivit căreia, cu mică excepție, mormintele de înhumație sînt plasate în zonele de margine ale ariei culturii Wietenberg.

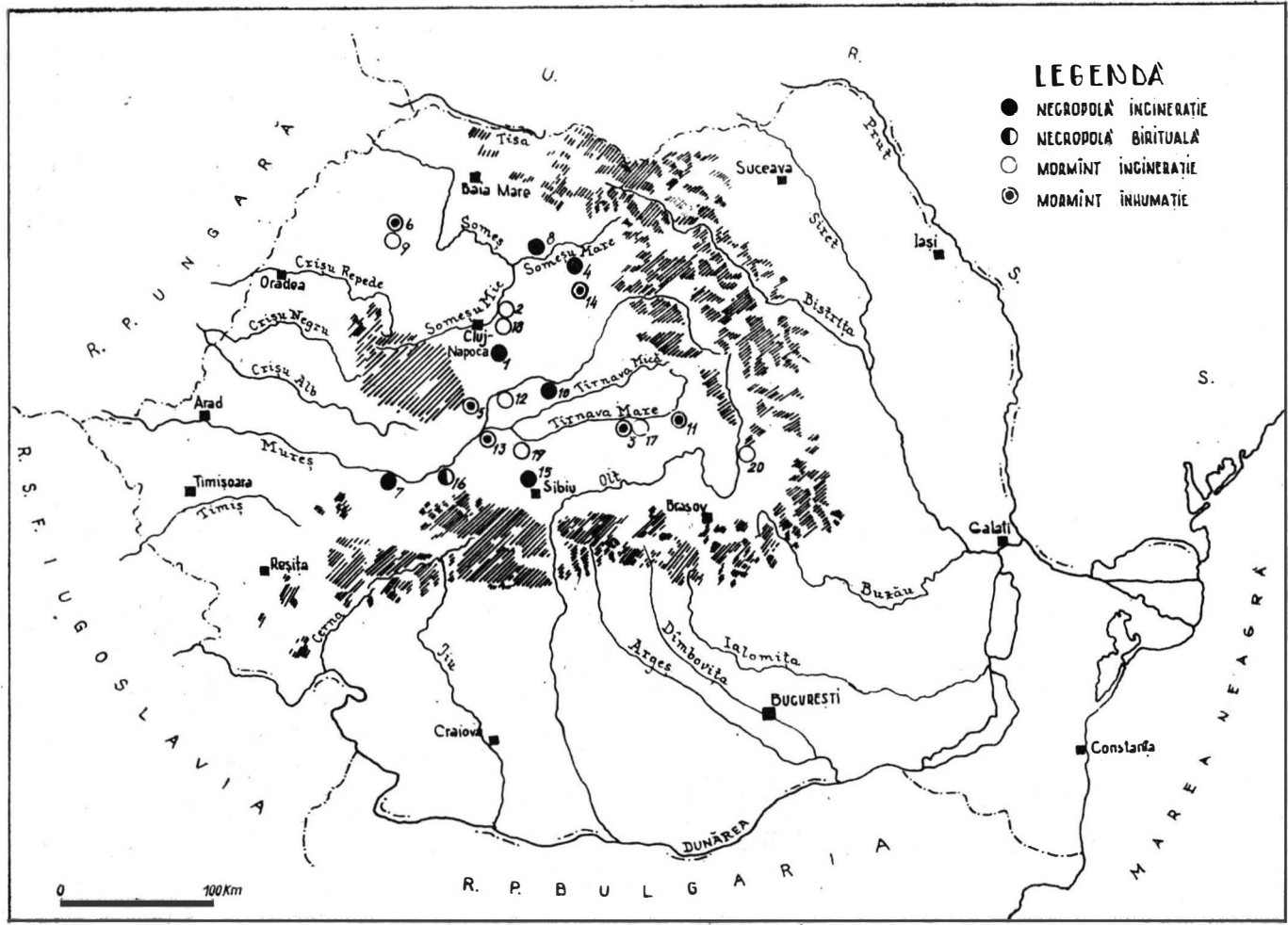

Fig. 6. Harta răspândirii necropolelor și a mormintelor izolate în aria culturii Wietenberg.

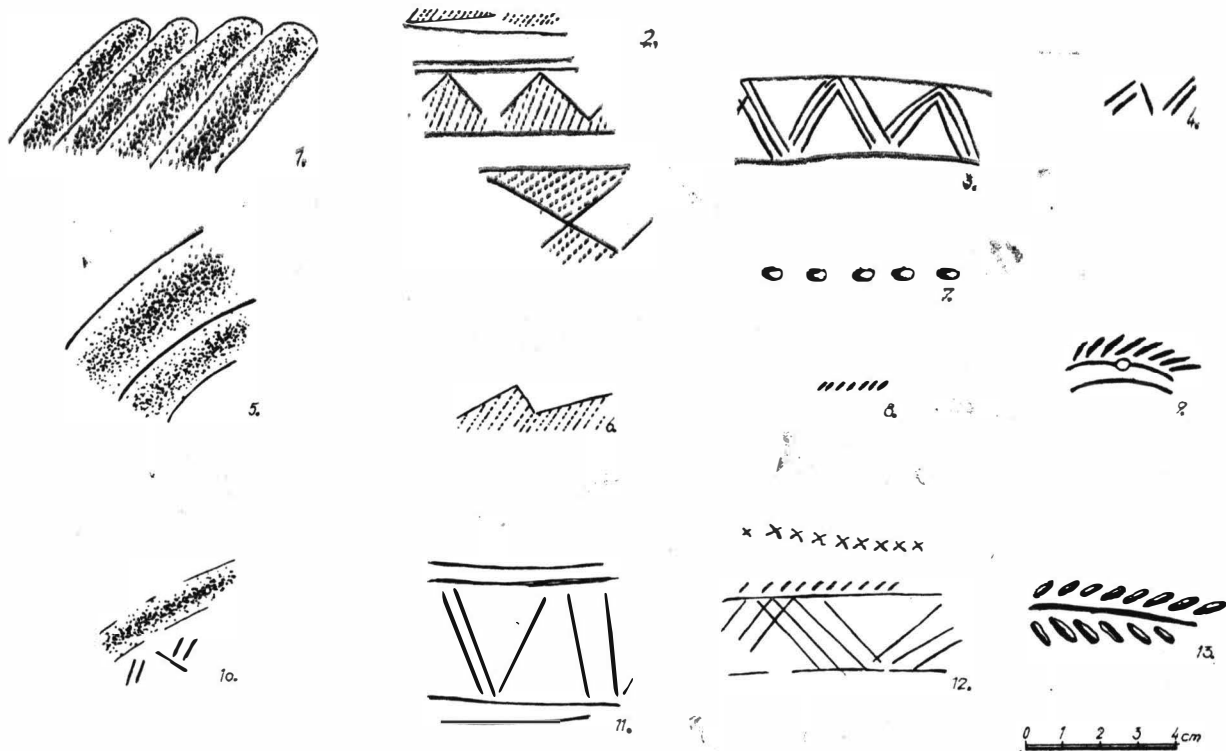

Fig. 7. Repertoriul ornamentelor de pe ceramica din cimitirul de la Deva.

cronologic următor, corespunzător fazei a III-a a culturii Wietenberg, îi sînt caracteristice necropolele de la Bistrița, Sibîșeni, Oena Sibiului, Aiton²⁸, precum și mormintele izolate de la Sighișoara, Iernut-Hulpiști, Soala-Lunca îngustă²⁹, Obreja Oenița etc. Cea mai tîrzie dintre necropolele acestei culturi poate fi considerată cea de la Dumbrăvița³⁰, corespunzătoare etapei finale (faza a IV-a) de dezvoltare a culturii Wietenberg³¹.

L I S T A

localităților cu descoperiri funerare aparținînd culturii Wietenberg

1. Aiton (jud. Cluj), „Dealul Colț”. Cimitir de incinerare, cu depunerea oaselor calcinate în urnă sau în groapă, pe un pavaș, compus din aproximativ 20 morminte. Surprinse în cercetările de salvare din 1972, 1971, 1976 doar 8 morminte.
T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi. *File de istorie* 4, 1976, p. 57—80.
2. Apahida (jud. Cluj), „Ritul vițelilor”. Mormint de incinerare descoperit în cuprinsul așezării.
E. Orosz, *AE*, 28, 1908, p. 179; K. Horedt, *Dacia*, N.S., 4, 1960, p. 127; I.H. Crișan, *Materiale*, 9, 1970, p. 141.
3. Bernadea (com. Balmea, jud. Mureș), „Dîmbu”. Două morminte de inhumație în poziție chircită descoperite de N. Vlăsa în 1966, *Dacia*, N.S., 12, 1968, p. 428, nr. 54.
Inf. N. Vlăsa, la T. Soroceanu, *ActaMN*, 10, 1973, p. 496.
4. Bistrița (jud. Bistrița-Năsăud), „Dealul Cetate”. Necropolă de incinerare cu 38 morminte, care se compun din urnă, vas capac, 1—2 vase adiacente și, rar, protector. Într-un singur caz pentru acoperirea urnei s-a folosit o lespede de gresie.
K. Horedt, *op. cit.*, p. 127; I.H. Crișan, *Șt. Dănilă, Materiale*, 7, 1961, p. 145—149; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 137—159; T. Soroceanu, B. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
5. Cheile Aiudului (com. Rîmeș, jud. Alba), „Bogza Poienarilor”. În mormintarea unui craniu uman în mantaua unui tumul eneolitic. Inf. N. Vlăsa la *ibidem*, p. 65—67.
6. Derșida (com. Bobota, jud. Sălaj), „Dealul lui Balotă”. Mormint de inhumație descoperit în așezare.
Inf. N. Chidioșan la T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 496; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 65, 67.
7. Deva (jud. Hunedoara), vezi articolul de față.
8. Dumbrăvița (com. Căianul Mic, jud. Bistrița-Năsăud), „Stricata”. Necropolă de incinerare cu 16 morminte.
G. Marinescu, Al. Retegan, *File de istorie*, 3, 1974, p. 443—450, p. 443, nota 1; Adriana Stoia, *Dacia*, N.S., 19, 1975, p. 284; nr. 72; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
9. Giurtelecu Șimleului (com. Măeriște, jud. Sălaj), „Coasta lui Demian”. Mormint de incinerare descoperit de M. Moga, alcătuit dintr-o urnă funerară și două vase adiacente. Aparține, probabil, unui cimitir al așezării Wietenberg; aflate pe platoul dealului cercetat.
M. Moga, *SCIV*, 1, 1950, p. 132; K. Horedt, *op. cit.*, p. 127; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
10. Iernut (jud. Mureș), „Hulpiști”. Două morminte de incinerare în urnă descoperite de

²⁷ Lipsese descoperiri funerare caracteristice fazelor I și II din evoluția culturii Wietenberg.

²⁸ Ceramica de la Aiton prezintă și unele caracteristici ale fazei finale — pastă nisipoasă, lipsa slipului de calitate.

²⁹ Aici, luînd în considerare spusele localnicilor, este posibil să existe nu doar un mormint de incinerare, ci o întreagă necropolă.

³⁰ T. Soroceanu, *Cimitirele de la Aiton și Dumbrăvița*, comunicare susținută la a XI-a Sesiune anuală de rapoarte privind campania de cercetări arheologice din anul 1976, București, 22—23 aprilie 1977.

³¹ Pentru faza finală a culturii Wietenberg a se vedea N. Chidioșan, *op. cit.*, p. 167; T. Soroceanu, M. Istrate, *StComSibiu*, 19, 1975, p. 21—27.

N. Vlassa în 1960. Urcele aveau drept capac un castron și respectiv o lespede de piatră. N. Vlassa, *ActaMN*, 2, 1965, p. 32, 33, fig. 10, 1, 2; idem, *ActaMN*, 3, 1966, p. 400; I.H. Crișan, Șt. Dănilă, *op. cit.*, p. 146; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 141; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 65—66.

11. Merești (jud. Harghita). În 1909 găsite de Teutsch în peșteră oase fragmentare alături de fragmente ceramice Wietenberg și un ac de bronz cu capătul răsucit (Rollennadel) ce pot aparține unui mormint de înhumație.
K. Horedt, *op. cit.*, p. 127—128; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 65—67.
12. Noșlac (jud. Alba) „Sumughi”. Mormint de incinerare.
Inf. I. Mitrofan, la T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
13. Obreja (com. Mihalț, jud. Alba), „Cinepi”. Mormint de înhumație în poziție chiricită, aparținând probabil unui adult, descoperit în așezare.
T. Soroceanu, *op. cit.*, p. 495—496, fig. 3; T. Soroceanu, M. Blăjan T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
14. Ocița (com. Teaca, jud. Bistrița-Năsăud), „Pe dric”, 1973, descoperit un mormint de înhumație cu inventar ceramic, aparținând fazei III a culturii Wietenberg.
G. Marinescu, *Arhiva Someșeană*, 3, 1975, p. 311—312;
T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
15. Ocna Sibiului (jud. Sibiu). Necropolă de incinerare cu 14 morminte dispuse în grupe de 2—3 morminte, descoperită înainte de 1878.
G.D. Teutsch, *Korbl*, I, 1878, 94; H. Schrollner, *op. cit.*, p. 19. K. Horedt, *op. cit.*, p. 127; I.H. Crișan, Șt. Dănilă, *op. cit.*, p. 146; I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 154, nota 11.
16. Sibișeni (com. Vințul de Jos, jud. Alba); „Deasupra satului”, 1962, I. Paul descoperă o necropolă birituală compusă din 41 de morminte de incinerare și 2 morminte de înhumație, dintre care unul aparținând unui copil.
Inf. I. Paul la I.H. Crișan, *op. cit.*, p. 154, nota 11; Dorin Popescu, *Dacia*, N.S., 7, 1963, p. 573, nr. 36; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 65, 67.
17. Sighișoara (jud. Mureș), „Hertes”. Două morminte de incinerare.
Col. Mureșan, Sighișoara; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
18. Slnnicooară (com. Apahida, jud. Cluj), „Lab”. Mormint de incinerare descoperit în așezare.
M. Roska, *KözlCluj*, 4, 1944, 1—2, p. 29; K. Horedt, *op. cit.*, I.H. Crișan, Șt. Dănilă, *op. cit.*, p. 147; T. Soroceanu, M. Blăjan T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.
19. Școala (com. Valea Viilor, jud. Sibiu), „Lunca îngustă”, 1973, descoperită o urnă cu oase incinerate, având capac o strachină cu 4 lobi.
Inf. D. Binder la T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 66.
20. Tîrgu Secuiesc (jud. Covasna). Cu ocazia construirii liniei ferate spre Brețcu s-a descoperit un mormint de incinerare.
K. Horedt, *SCIV*, 2, 1951, 2, p. 204; idem, *Dacia*, N.S., 4, 1960, p. 127; I.H. Crișan, Șt. Dănilă, *op. cit.*, p. 147; T. Soroceanu, M. Blăjan, T. Cerghi, *op. cit.*, p. 67.

LE CIMETIÈRE D'INCINÉRATION CE L'ÂGE DU BRONZE DE DEVA

(RÉSUMÉ)

L'étude est consacrée au cimetière d'incinération de l'âge du bronze (culture de Wietenberg), découvert en 1976 à Deva. Dix-sept tombes ont été mises au jour. Les tombes se trouvent à une profondeur variant entre 0,50 et 0,60 cm, ils se composent d'une urne où avaient été déposés les restes de la crémation et de deux ou trois autres vases. Les urnes ont en guise de couvercle des écuelles ou — dans un seul cas (M 8) — une assiette. Parmi le mobilier funéraire de la tombe M 16 on a trouvé une petite perle en os. La poterie correspond au répertoire céramique de la culture de Wietenberg, à l'exception d'un petit vase à couvercle (Fig. 5/2), qui suggère des influences venues de l'aire de la culture d'Otomani.

En se fondant sur le matériel céramique, sur le manque du méandre dans le décor ornemental et sur le fait que le décor à impressions successives (*Zahnstempelung*) est employé une seule fois, l'auteur date la nécropole dernièrement découverte à Deva à la fin de la phase II et peut-être au début de la phase III de la culture de Wietenberg.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1. Deva. Plan du cimetière d'incinération.
 Fig. 2. Deva. Mobilier funéraire des tombes : 1, M 2 ; 2-5, M 9 ; 6, 9, M 10 ; 7, 8, M 11 ; 10, M 15.
 Fig. 3. Deva. Fragments céramiques découverts dans les tombes : 1, 4, M 1 ; 2, 3, M 7 ; 5, 6, 8, M 8 ; 7, 9, M 13.
 Fig. 4. Deva. Plan des tombes : M 9, M 10, M 11, M 15, M 16.
 Fig. 5. Deva. Mobilier funéraire des tombes : 1, 2, a, b, M 16 ; 3-7, M 17.
 Fig. 6. Carte de la diffusion des nécropoles et des tombes isolées dans l'aire de la culture de Wietenberg.
 Fig. 7. Répertoire ornemental de la céramique trouvée dans le cimetière de Deva.